

TEMA VII. La construcció de l'Estat liberal 1833-1874

I. El regnat d'Isabel II. Progressistes i moderats. (1833-68).

A partir del primer terç del segle XIX el sistema polític liberal queda consolidat a Espanya de manera irreversible. Es substituïran definitivament les formes econòmiques, les estructures socials i la monarquia absoluta pròpies de l'Antic Règim. Malgrat això, les resistències a les transformacions varen ser importants i no es va aconseguir una estabilitat política suficient, ja que els pronunciaments, els canvis de governs i els conflictes civils varen ser continuats en aquest període.

A Espanya es va viure un enfrontament ideològic provocat per les dinàmiques modernitzadores. Una gran part dels espanyols situats al tradicionalisme, i amb base agrària, s'identificaven amb l'absolutisme o la causa carlina. Per altra banda, a l'entorn dels grups socials urbans sorgiren importants sectors liberals, que cercaven la reforma de la vida política espanyola per mitjà de la defensa de les llibertats individuals i l'establiment d'una constitució. S'ha de tenir present que els liberals estaven dividits. D'una banda, hi havia els liberals moderats, partidaris d'un règim liberal conservador, amb sobirania compartida, sufragi censatari, restricció de llibertats, defensors de la propietat i dels interessos dels més rics, l'alta noblesa i l'alta burgesia. D'altra banda, els liberals progressistes, partidaris d'un règim liberal més obert, amb sobirania nacional, sufragi censatari, però de base electoral més àmplia, i més llibertats, més pròxim a la mitjana i petita burgesia.

Aquest enfrontament va començar amb una cruenta guerra civil entre carlins i liberals (1833-1839); continuà amb pronunciaments i aixecaments populars propiciats per la lluita entre moderats i progressistes i va culminar amb una revolució que expulsà del tron a la reina Isabel II i donà pas a la primera i turmentosa experiència democràtica espanyola.

1 El triomf liberal: les regències de M. Cristina (1833-40) i Espartero (1840-43).

1.1 La regència de M. Cristina (1833-40).

En morir Ferran VII, el 1833, els grups favorables a l'absolutisme es negaren a reconèixer a **Isabel** com a legítima successora a la Corona espanyola i se sublevaren contra el govern de **Maria Cristina de Borbó**, que exercia la regència a causa de la minoria d'edat de la seva filla. Els sublevats proclamaren rei l'infant **Don Carles Maria Isidre** i propiciaren alçaments de voluntaris realistes.

Els carlins eren defensors de la tradició (a la que al·ludien per legitimar els seus drets) i dels seus valors inherents (Déu, Pàtria, Furs, Rei); consideraven el liberalisme una doctrina de la nefasta modernitat i, per tant, eren radicalment contraris a les reformes polítiques liberals. Els sectors socials que van donar suport a la causa carlina van ser, d'una banda alguns sectors de la noblesa nostàlgica de l'Antic Règim i gran part del clergat, i de l'altra, una pagesia frustrada que es resistia als canvis que introduïa la modernització liberal. Igualment, enfront de la inèrcia centralitzadora, els carlins es presentaven com a defensors del foralisme tradicional.

Els focus més importants de les insurreccions carlines es trobaven a les zones rurals del País Basc, Navarra, interior de Catalunya i a la regió del Maestrat. Els carlins dominaren sempre zones rurals sense conquerir les principals ciutats ni estendre el conflicte a tot el país. El general **Zumalacarregui** va intentar organitzar un exèrcit regular, però la seva mort al setge de Bilbao va debilitar la capacitat militar carlina al nord. La divisió interna dels carlins, el fracàs de l'expedició de Don Carles per tal de conquerir Madrid, i successives derrotes front l'exèrcit cristià propicien que el general carlí Maroto acordés en nom d'una part de l'exèrcit carlí la signatura del **Conveni de Bergara** (1839) amb el general liberal **Espartero**. L'acord establia la negociació per al manteniment dels furs a les províncies basques i Navarra, i la integració de l'oficialitat carlina en l'exèrcit reial. El conflicte va continuar al Maestrat fins el 1840, quan el general carlí **Cabrera** va ser vençut militarment.

Zumalacarregui

Paral·lelament a l'inici de la guerra el govern de **Cea Bermúdez** amb el qual es va iniciar la regència de Maria Cristina aspirava tan sols al restabliment del vell sistema absolutista il·lustrat. Però el descontentament dels liberals i l'esclat de la guerra civil van fer veure a la regent la necessitat d'aprofundir més en el camí liberal, si volia comptar amb un recolzament suficient per fer front al Carlisme. La regent va designar cap de govern al liberal moderat **Martínez de la Rosa**

La iniciativa del nou govern va ser promulgar **l'Estatut Reial (1834)**, que, clarament moderat, no contentava a gran part dels liberals. L'Estatut no reconeixia la sobirania nacional, limitava a mínims el sufragi (0,15%) i reservava a la Corona amplis poders legislatius i el control de l'executiu. Les llibertats de premsa i d'associació quedaven reduïdes. Les Corts, dividides en dues cambres (Pròcers i Procuradors), votaven els impostos, però no podien iniciar cap tipus d'activitat legislativa sense l'aprovació reial.

Ben aviat es va fer evident que les reformes eren absolutament insuficients. Al costat de la corona es va mantenir el liberalisme moderat, mentre que els progressistes, convençuts de la insuficiència de l'Estatut van manifestar la seva intenció de lluitar per imposar reformes més significatives. D'aquesta manera, l'estiu de 1835, comencen a produir-se nombrosos aixecaments urbans progressistes amb la formació de juntes revolucionàries i la formació de milícies. Com a resultat d'aquesta pressió i davant el temor de l'avanç carlí, Maria Cristina va nomenar cap de govern el liberal progressista Mendizábal, el qual va iniciar un programa de reformes. A començament de 1836 la regent va tornar a lliurar el govern als moderats, la qual cosa provocà la reacció dels progressistes. Un **motí de la guarnició de la Granja** (agost de 1836) va abolir l'Estatut Reial, per posar de nou en vigor la Constitució de Cadis.

El nou govern progressista, amb la presència de **Mendizábal**, va iniciar la reforma de l'exèrcit i resoldre els problemes financers suprimint els ordres religiosos i desamortitzant-ne les seves terres. La **Desamortització Eclesiàstica de 1836** expropiava i venia en pública subhasta les terres del clergat regular amb l'objecte de recaptar fons per a la hisenda i crear una capa de propietaris que donés suport al règim liberal.

Igualment s'aprovà una nova **constitució l'any 1837**. El nou text pretenia accontentar els sectors moderats i progressistes. Proclamava la sobirania nacional, i formulava la mateixa declaració de drets que la de 1812, però reservava competències bastant àmplies per a la Corona i establia un parlament compost de dues cambres. La llei electoral del mateix any mantenia el sufragi censatari (2,2%).

Acabada la guerra carlina, els moderats, d'acord amb la Corona, varen iniciar una ofensiva política per tal de recuperar el control polític. S'elaborà una **lleï d'Ajuntaments** que reforçava el control per part de l'executiu de l'autoritat municipal. Igualment es proposà el restabliment del delme eclesiàstic, la dissolució de les milícies i noves lleis electorals i d'impremta. Aquesta política enfrontà al prestigiós general Espartero amb la Corona. Les insurreccions ciutadanes, progressistes i radicals, s'escamparan al llarg de l'estiu de 1840. La delicada situació aconsellà a Maria Cristina partir cap a l'estranger i renunciar a la regència.

1.2 La regència d'Espartero (1840-43).

Espartero, que es presentava com a única autoritat respectada, gràcies al prestigi assolit en les guerres carlines, va assumir la regència. De talant autoritari i d'ideologia exaltada, Espartero va mantenir importants enfrontaments amb els moderats. La seva

Espartero

ineptitud política va desacreditar ràpidament al govern. El 1842 el govern aprovà, dins una política econòmica lliurecanvista, un aranzel que obria el mercat espanyol al teixits de cotó britànics, i amenaçà d'aquesta manera la indústria catalana. En resposta a Barcelona es va produir un fort aixecament al qual Espartero va respondre bombardejant la ciutat. El regent va perdre definitivament el seu prestigi indisposant la població en contra seu. Un pronunciament militar moderat, liderat per **O'Donell** i **Narvàez**, va aprofitar el moment per provocar la dimissió d'Espartero. Per tal de no haver de nomenar una tercera regència es va decidir llavors d'avançar la majoria d'edat d'Isabel II i proclamar-la reina.

Narv ez

2. El r egim liberal moderat al regnat d'Isabel II

2.1. La d ecada moderada (1844-54).

El general moderat **Narv ez** va acabar formant govern. El moderantisme liderat per Narv ez va governar durant deu anys i va establir un r egim autoritari, centralista i repressiu amb el suport de la burgesia terratinent. Intent  consolidar un nou ordre social que protegís les conquestes del liberalisme moderat contra la reacció del carlisme i contra les aspiracions del poble baix.

Per poder dur a terme aquest prop siti els moderats i la corona van derogar la Constitució de 1837 i van redactar una altra de nova el **1845**. Aquesta constitució negava els principis de la sobirania nacional i establia un sistema bicameral en que el Senat era elegit directament per la Corona i es mantenia el sufragi censatari restringit pel Congr s de diputats. La Corona va augmentar les seves atribucions al atorgar-se la capacitat d'anomenar els ministres, dissoldre les Corts i sancionar les lleis.

El moderantisme inici  una important tasca de reformes legals i administratives que pretenen assegurar la implantació de l'Estat Liberal. S'inici  **una reforma fiscal i de la Hisenda**; s'aprovà el **Codi penal** del 1851; es reform  la llei d'administració local per tal de controlar els municipis; es cre  una estructura centralista de l'Administració territorial jerarquitzada amb la presència dels **governadors civils** a pesar del manteniment dels drets forals en les províncies basques; es centralitz  en mans de l'Estat el sistema d'instrucció pública. El 1844 es cre  la **Guardia civil**, cos militaritzat destinat a conservar l'ordre públic i la vigilància de la propietat privada agrària.

El govern moderat intent  reconciliar les relacions amb l'Església, difícils després de les desamortitzacions. L'any 1851 es va signar un **concordat amb el Vaticà**, en el qual s'establia la suspensió de la venda dels béns desamortitzats, el retorn dels no-venuts, el finançament del culte i del clergat.

La política autoritària dels moderats, la corrupció econòmica dels grups pròxims al poder i la continuada manipulació electoral deixava fora de les institucions qualsevol oposició política. Els grups d'oposició optaren per la no participació al sistema o per la via insurreccional. Sorgiren els primers sectors d'oposició democràtica influenciats pel fenòmens revolucionaris de 1848 a Europa. El **Partido Demócrata** defensava el sufragi universal i l'ampliació de les llibertades públiques. Propugnava, igualment, la tolerància religiosa, els judicis per jurats i reformes a l'ensenyament i a la distribució de la riquesa. El nou partit va comptar amb les simpaties de la classe treballadora i va donar lloc, al seu voltant, a l'aparició del republicanisme.

El carlins s'aixequen a Catalunya l'any 1846 (guerra "dels matiners") amb la pretensió d'entronitzar al fill de Carles Ma Isidre, Carles Lluís de Borbó (Carles VI). Les tropes carlines dirigides pel general Cabrera i Tristany fracassen a l'intent de conquerir Barcelona. Derrotat, el moviment carlí mantindrà la seva presència als territoris de tradicional implantació.

Els governs moderats accentuaren el caràcter autoritari del sistema polític i el 1852 el cap de govern Bravo Murillo intentà sense èxit impulsar una nova Constitució més autoritària que la de 1845. Les divisions internes entre els moderats i la corrupció i pèrdua de popularitat del govern desembocà en l'aixecament progressista. El **1854** el general O'Donnell es pronuncià ("**la Vicalvarada**") i s'elaborà l'anomenat **Manifest de Manzanares** per demanar una ampliació de les llibertats, el manteniment de la Constitució, la restauració de les milícies nacionals i la reducció d'imposts. Com a conseqüència esclatà a Madrid, Barcelona i Saragossa un alçament popular, donant pas al Bienni Progressista (1854-56).

2.2. El bienni progressista (1854-56).

El 1854 la reina va lliurar el poder a **Espartero**, que el va compartir amb **O'Donnell** per tal de formar un govern progressista que tenia com a primera missió restablir l'ordre públic i desarmar a les juntes. Es convocaren eleccions per unes corts constituents. Es començà la redacció d'una nova constitució que finalment no va entrar en vigor ("**non-nata**"). O'Donnell fundà un nou partit la **Unió Liberal** i el govern començà a aplicar el programa progressista. Els jesuïtes foren expulsats i es procedí a una segona desamortització (1855). **La desamortització general de Madoz** afectà propietats eclesiàstiques anteriorment no venudes, i particularment les terres comunals. Altres mesures econòmiques varen ser la regulació del sistema bancari i les diferents lleis de ferrocarrils, societats anònimes i mines (*tema següent*). La bonança econòmica que acompanyà les iniciatives dels progressistes no va ocultar un malestar social

creixent als sectors obrers. El descontentament s'associava a la carestia de la vida, a les condicions laborals i a la desocupació. El 1856 esclataren vagues a Barcelona i conflictes a altres ciutats. Aquest clima de greu conflictivitat social, l'hostilitat de la Corona cap el govern i la divisió entre unionistes i progressistes acceleraren la crisi del govern. Finalment les corts quedaren dissoltes, Espartero dimití i O'Donnell aconseguí el poder per procedir al restabliment de la constitució de 1845.

O'Donnell

2.3. El retorn del moderantisme i la Unió Liberal (1856-68).

Als darrers dotze anys del regnat d'Isabel II els unionistes (**O'Donnell**) i els moderats (Narváez) van presidir governs que es van anar alternant, mentre que els progressistes tendiren cada vegada més a situar-se fora del sistema polític. El sistema es caracteritzà pel conservadorisme, per la corrupció electoral, la forta repressió contra els moviments camperols i certa estabilitat política propiciada per una limitada expansió econòmica: instal·lació de línies de ferrocarril, construcció de carreteres, creixement de la indústria tèxtil catalana, etc.

Els unionistes realitzaren una activa política exterior, els objectius de la qual eren desviar l'atenció dels problemes interns i crear una consciència patriòtica. Es desenvoluparen diverses aventures colonials amb resultats bastant mediocres. La **intervenció al Marroc** (1859-60) va permetre incorporar Sidi Ifni, mentre que les expedicions a Mèxic (1861-62) i la Indoxina es manifestaren simples comparses de la política exterior de Napoleó III.

El 1863, davant d'una important crisi econòmica que afectà l'agricultura, la indústria i les finances, el govern unionista es va mostrar incapaç d'afrontar l'oposició política de progressistes, demòcrates i republicans. O'Donnell presentà la dimissió i la reina va lliurar el poder als moderats. Aquests governaren de manera autoritària i repressiva, al marge de les Corts i de la resta de partits polítics. La crisi econòmica s'agreujà per la guerra als EUA, la crisi financera europea iniciada al 1865 i les males collites. El malestar social s'incrementà. Altre element que afectà al regim moderat va ser **la pèrdua del prestigi de la reina Isabel II**, a qui s'atribueixen diversos escàndols i una escassíssima capacitat política. El sistema es fa cada vegada més autoritari, prenent mesures repressives contra prestigiosos intel·lectuals (Castelar) i personalitats del mateix règim. Moderats i unionistes accentuen les diferències al temps que els progressistes comencen a conspirar contra la Corona. El juny de 1866 una revolta militar (al quarter de San Gil) és reprimida bestialment.

La situació política i social es va fer insostenible i, al **1866** a la ciutat belga d'Ostende, els progressistes i els demòcrates signaren un acord per tal de provocar el destronament d'Isabel II, l'establiment d'un règim democràtic i la formació d'una assemblea constituent elegida per sufragi universal directe que decidiria la futura forma d'Estat (monarquia o república). Quan, mort O'Donnell, es va fer càrrec de la direcció de la Unió Liberal el general Serrano, que es va adherir al **pacte d'Ostende**, el tron va quedar sense suport. L'any 1866 un nou pronunciament provocà una veritable revolució social i democràtica que posà fi al regnat d'Isabel II.

Constitucionalisme espanyol a la primera meitat del segle XIX

	1808 <u>Baiona</u>	1812 <u>Cadis</u>	1834 <u>Estatut reial</u>	1837	1845	1856 <u>Non-nata</u>
Constitució o projecte	Estatut (Carta atorgada)	1a. Constitució espanyola (molt rígida)	Estatut Reial. (flexible)	2a Constitució espanyola (flexible)	3a Constitució espanyola. (flexible)	Projecte Constitucional
Tarannà ideològic	Reformista	Progressista	Conservador	Progressista Moderada	Conservador	Progressista
Relació entre poders	No precisa	Separació	No separació	Col·laboració	No separació	Separació
Poder executiu	Rei	Rei	Rei	Rei	Rei	Rei
Poder legislatiu	Bicameral	Unicameral	Bicameral	Bicameral	Bicameral	Bicameral
Declaració de drets	Sí	Sí	No	Sí	No	Sí
Sobirania	Rei	Nació	Rei	Nació	Corts amb el Rei	Nació
Sufragi	Censatari	Universal	Censatari	Censatari	Censatari	Censatari
Vigència		1812-1814 1820-1823 1836-1837	1834-1336	1837-1845	1845-1854 1856-1968	